

**VAN GÖLÜ HAVZASI A İZLARINDA KULLANILAN
ESKİ TÜRKÇE VE ORTA TÜRKÇE MENEL SÖZCÜKLER ÜZERİNE**

Engin GÖKÇÜR*

ÖZET

Türklerin özellikle Selçuklulardan itibaren Van Gölü Havzasındaki yerleşim yerlerine hâkimiyetleri Türkçenin fasılasız bir şekilde günümüze kadar kullanılmasını ve zengin bir sözlü kültürün oluşmasını sağlamıştır. Yüzyıllar boyunca bölgedeki yerleşim yerlerinde ya atılan sözlü kültür değerleri, varlığını havzadaki yerleşim yerlerinin sözcük hazinesinde gösterir.

Havzadaki yerleşim yerlerinin dil ürünleri incelendiğinde Eski Türkçe ve Orta Türkçe dönemlerine ait birçok sözcükün bölge ağızlarında farklı bir şekilde kullanıldıkları görülmüştür. Ayrıca ses hadiseleri neticesinde Türkiye Türkçesinde de farklı e u rayan bazı sözcükler de bölge ağızlarında eski şekilleriyle kullanılmaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Van Gölü Havzası, Eski Türkçe, Orta Türkçe, Ağızlar, Fonetik.

**ON THE WORDS IN THE LAKE VAN BASIN DIALECTS ORIGINATED
FROM OLD TURKISH AND MIDDLE TURKISH SOURCES**

35

ABSTRACT

The domination of the Seljuk Turks in Van Lake Basin has let the permanent use of the present day Turkish and the formation of the rich oral culture until now without break. Oral cultural values survived in local settlements for ages, show their existence in the vocabulary of settlements in the basin.

When the language products of the settlements in the basin are examined it is observed that many words in the Old Turkish and Middle Turkish periods are commonly used in the dialects of the regions. In addition, some words in Turkish of Turkey being exposed to some phonetic events also continue to be used with their former forms in the dialects of the region.

Keywords: Lake Van Basin, Old Turkic, Middle Turkish, Dialects, Phonetic.

* Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Gümüşhane - TÜRKİYE,
E-posta: engingokcur1@gmail.com.

G R

VIII. yüzyılda Do u Anadolu'nun kuzeyinde ve do usunda varlıklarını sürdüren Hazar Türklerinden günümüze kadar gelen süreç içerisinde birçok Türk devleti Do u Anadolu Bölgesinde hâkimiyet kurmu tur. XI. asırdan itibaren sırasıyla Ahlat ahlar, Eyyubiler, Dilmaço ulları, Harizm ahlar, Anadolu Selçuklu Devleti, İhanlılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler ve en nihayetinde Osmanlı Devleti bölgeye hâkim olmu , Türkçe bölgede konu ulan hâkim dil olmu tur.

Van Gölü Havzası'ndaki yerle im yerlerinin dil ürünleri üzerine yapılan çalı malar bölge a ızlarının Azeri Türkçesinin etki alanı içinde oldu unu gösterir. Bölge a ızları fonetik ve morfolojik açıdan ço unlukla Azeri Türkçesinin genel özelliklerini ta ır. Azeri Türkçesinin bu etkisi bölgedeki a ızların söz varlı nda da etkisini gösterir. Bugün Türkiye Türkçesinde kullanılmayan fakat Azeri Türkçesi ve a ızlarında kullanılan birçok Eski Türkçe ve Orta Türkçe men eli sözcük Van Gölü Havzası a ızlarında i lek bir ekilde kullanılır.

Bilindi i gibi Eski ve Orta Türkçe dönemlerinde sözcük ba larındaki katı-patlamalı k, ünsüzleri, Batı Türkçesinde ötümlüle erek g, ünsüzlerine¹; t ünsüzlerinin bir kısmı ötümlüle erek d ünsüzüne dönü mü tür². Yine iç ses konumundaki g, ünsüzleri de ötümlüle ip süreklile erek ve v ünsüzlerine dönü mü tür³. Eski Türkçede son ses konumundaki g, ünsüzleri bazı sözcüklerde ötümlüle ip süreklile erek , y ünsüzlerine dönü ürken bazı sözcüklerde tamamen eriyerek ortadan kaybolmu tur⁴. Yaptı ımız incelemeler neticesinde Van Gölü Havzası a ızlarında söz konusu fonetik hadiselerin gerçekleşle medi i, sözcüklerin eski ekillerinin ısrarla korundu u tespit edilmi tir.

Bu makalede Van Gölü Havzasındaki yerle im yerlerinin (Van, Bitlis, Ahlat, Adilcevaz, Erci) dil ürünleri üzerine yapılan çalı malar incelenmi tir. Yapılan incelemeler ı ı nda bölge a ızlarındaki Eski Türkçe ve Orta Türkçe men eli sözcükler tespit edilmi tir. ncelemede esas alınan sözcüklerin büyük bir kısmı Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılmayan sözcükleri kapsamaktadır. Ayrıca Türkiye Türkçesinde de i ikli e u rayan fakat bölge a ızlarında eski ekilleriyle kullanılan sözcükler de belirtilmi tir.

Bölge a ızlarında kullanılan Eski Türkçe ve Orta Türkçe dönemi men eli sözcükler a a ıda belirtilmi tir. Bölge a ızlarında kullanılan Eski Türkçe ve Orta Türkçe men eli sözcüklerin tespit edildi i eserler tablonun sa tarafında kısaltmalarla belirtilmi tir:

¹ bk. Günay Karaa aç, Türkçenin Dil Bilgisi, Akça Yayınları, Ankara 2012, s. 202'de ET. Kel- > EAT gel-; ET. kergek > EAT gerek; ET ked- > EAT gey- 'giymek'; ET kün > EAT gün; ET kök > TT gök, Az. Göy 'gök' vb.

² bk. Hatice ahin, Eski Anadolu Türkçesi, Akça Yayınları, Ankara 2003, s. 43'te ET teg > EAT deg-; ET tilek > EAT dilek; ET ti > EAT di ; ET to rı > EAT do rı.

³ bk. Günay Karaa aç, age. s. 196-197'de ET beg > TT be , bey; ET ög- > TT ö -, öv-; Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, stanbul 1993, s.85'te beg > bey, de mek > de mek.

⁴ bk. Günay Karaa aç, age. s. 200'de ET ta > TT da , ET ba > TT ba , ET ya > TT ya ; Muharrem Ergin, age., s. 83-84'te etlig > etlü, bilig > bilü, atlı > atlu.

Bölge A ızlarındaki Sözcükler	Sözcüklerin Bölge A ızlarındaki Anlamı	Sözcüklerin Eski Türkçedeki Kar ılı ı	Sözcüklerin Orta Türkçedeki Kar ılı ı	Sözcüklerin Eski Türkçe ve Orta Türkçedeki Anlamları	Sözcüklerin Tespit Edildi i Metinler
aba	Anne, abla.	aba	aba	Ana.	DS, C.1. VAOBÖ, s. 85 VGÇAS, s. 17; VGHA, s. 781 AA, s. 217
a u agu a u u	Zehir.	u		Zehir.	A AD, s. 217. DS, C. 1. VGÇAS, s. 19; VGHA, s. 782
uz	Yeni do urmu bir hayvandan ilk günlerde sa ılan, koyu yapı kan süt, a ız.		a uz a uj	A ız, memeli hayvanların do urdu u zaman verdikleri ilk süt.	DS, C.1. VGÇAS, s. 19; VGHA, s. 782
alçi	Yalancı, hilebaz al: yalan, hile.	al	l	Hile.	VMKA, s. 426
alma	Elma.		Alma almıla	Elma.	DS, C.1. VGÇAS, s. 21; VGHA, s. 783 VGKHA, s. 258 AA, s. 217
aluç	Ye il erik.		aluç	eftali.	A AD, s. 219
arı arı	Zayıf, cılız, sıska.		arık	Zayıf, cılız.	VAOBA, s. 85 VGHA, s. 784
bala	Çocuk, bebek, küçük.		bala	Ku veya hayvan yavrusu, yavru, çocuk.	DS, C.2. VAOBÖ, s. 85 VGÇAS, s. 26; VGHA, s. 787 VGKHA, s. 259 AA, s. 220
bangla- banna-	1- (Horozlar için) ötmek. 2- Ezan okumak.		ban	Ba ırma.	DS, C.2. VAOBÖ, s. 85 VGÇAS, s. 26; VGHA, s. 788
ba	Yara.		b	Yara.	VMKA, s. 430
ba ma ba ma ı	Ayakkabı.		ba mak ba ak	Pabuç, ayakkabı.	DS, C.2. VAOBÖ, s. 85 VGÇAS, s. 28; VGHA, s. 788
bayak baya baya	Az önce, demin.		baya bayak	Az önce, demin.	DS, C.2, s. VGÇAS, s. 28; VGHA, s. 789
beg	Bey.		beg b g b g	Bey.	A AD, s. 223 VGHA, s. 789 VGKHA, s. 259 AA, s. 220
berK	Sert, sıkı, sa lam.	berk bek	berk bek	Muhkem, kavi, muhafaza edilmi , tahkim edilmi , sa lam.	VGÇAS, s. 30; VMKA, s. 431

bıldır bildir	Geçen yıl.		bıldır	Geçen yıl.	A AD, s. 224 DS, C.12. VAOBÖ, s. 85 VGÇAS, s. 31; VGHA, s. 791 VGKHA, s. 259
bile	Beraber, birlikte.		bile birle	Bile, birlikte, beraber.	VGÇAS, s. 32;
bitik	Muska, defter, kitap.		bitig	Mektup.	DS, C.2. VGÇAS, s. 32; VGHA, s. 793
biz	Sivri uçlu demir.		biz	Sivri uçlu ve a aç saplı araç.	VGÇAS, s. 32; VGHA, s. 793
bu a	Gerdan.	bukuk	bukuk	Bo azın iki yanında deri ile et arasında peyda olan et bezleri.	A AD, s. 225
buy-buyu-	Donmak, ü ümek.		bud-	Donarak ölmek. ölüp donmak.	DS, C.2. VGÇAS, s. 35; VGHA, s. 794
birçek, pırçek	Saç, perçem, kaktül.		pürçek	nsanın kaktülü, perçem, alın perçemi.	DS, C. 2. VGÇAS, s. 31; VGHA, s. 791
çemirle-çemirle-	Ellerin ve kolların paçalarını sıvamak, sıyırmak.		çermelmek	Bir eynin ucu kıvrılmak, bükülmek.	VAOBÖ, s. 86 VGÇAS, s. 42; VGHA, s. 802
çepiç	Bir ya ındaki keçi yavrusu, erkek keçi.		çepi	Altı aylık keçi yavrusu.	VGÇAS, s. 42; VGHA, s. 802
çibin	Sinek.	çibin		Sinek.	DS, C.3. VGÇAS, s. 43; VGHA, s. 804
çigit çigid çi it	Çekirdek.		çigit	Pamuk çekirde i.	DS, C.3. VGÇAS, s. 43; VGKHA, s. 260
çim-	Yıkamak, yıkanmak, yüzmek.		çum-çöm-	(nsanlar için) Suya dalmak.	DS, C.3. VAOBÖ, s. 86 VGÇAS, s. 44; VGHA, s. 805 AA, s. 224
çömçe	Büyük a aç kepçe.	çömçe	çömçe	Kepçe.	DS, C.3. VAOBÖ, s. 86 VGÇAS, s. 45; VGHA, s. 806 VGKHA, s. 260 AA, s. 225
çögen	Ba e ri baston, çomak, çevgen.		çögen	Çevgen, topu çekmek için kullanılan ucu e ri de nek.	A AD, s. 230.
degirmi dıgırmi	Yuvarlak.	tägirmi		Yuvarlak.	DS, C.4. VGÇAS, s. 48; VGHA, s. 808
dürmek	Dürüm.		türmek	Dürüm.	VGHA, s. 813

dög-	Dövmek.	tög-		Dövmek.	VGHA, s. 812 AA, s. 227 VMKA, s. 445
dö	Gö üs.		tö	Dö , gö sün ba 1.	A AD, s. 234 VAOBÖ, s. 86 VGÇAS, s. 53 AA, s. 227
düğe	Bo aya gelmemi iki üç ya ında di i dana, düve.		tüğe	ki ya ına basımı olan buza 1.	DS, C.4. VGÇAS, s. 54; VGHA, s. 813
eg-	E mek	eg-	eg-	E mek.	VGHA, s. 814
egir-	E irmek.	egir-	egir-	E irmek.	VGHA, s. 814
emiz-	Emzirmek.	emiz-	emüz-	Emzirmek.	VGÇAS, s. 56;
eTmek ePmek	Ekmek		etmek epmek ötmeK	Ekmek.	VGHA, s. 817 VMKA, s. 448
eng	Çene, çene kemiklerinin birle ti i yer.	engek	engek	Avurt.	DS, C.5. VGÇAS, s. 56; VGHA, s. 815 VMKA, s. 449
eze	Teyze		eze	Büyük kız karde .	DS, C.5. VAOBÖ, s. 86 VGÇAS, s. 59; VGHA, s. 817 VMKA, s. 452
göküz	Gö üs.	Kögüz kögüs		Gö üs.	VGHA, s. 829
iti iiti- yiti-	Keskin, Bilemek, bıça ı keskinle tirmek.	yiti yitti	yitik	Keskin, bilenmi .	DS, C.7. VAOBÖ, s. 87 VGÇAS, s. 82; VGHA, s. 847
köç-	Göçmek.	köç-	köç-	Göçmek.	AA, s. 248
köç	Göç.	köç	köç	Göç.	A AD, s. 260. VMKA, s. 479
körpe	Bebek, küçük çocuk.	körpe	körpe	Zamanından sonra do an yeni hayvan.	VGHA, s. 864
ada ad	Karde , a abey.		Ka a kada	Karde .	VGÇAS, s. 61; VGHA, s. 821 VGKHA, s. 262
a a	Meyve kurusu, elma armut kurusu.	kak	kak	Kurutulmu nesne.	DS, C.8. VGÇAS, s. 84; VGHA, s. 821
al	Ya lı, ihtiyar.	kal	kal	Ya lı adam.	VGHA, s. 849
karaçi	Çingene.		karaçi	Çingene.	DS, C.8. VGHA, s. 850
ar ı ar ı	lenç, beddua.		ar ı	Lanetlemek.	DS, C.8. VGÇAS, s. 85; VGHA, s. 850
arı-	Kocamak, ya lanmak.		arı-	Ya lanmak Kocamak.	DS, C.8. VGÇAS, s. 85;
avlu avlu	nsan veya hayvanlarda sidik torbası.		kawuk	Sidiklik, mesane.	DS, C.8. VGÇAS, s. 86; VGHA, s. 852

avut	Kavrulmuş bu dayununun sade ya da piirilmesiyile elde edilen bir tür kahvaltılık.		Kavut a ut	Darıdan yapılmı bir yemek.	DS, C.8. VGÇAS, s. 86; VGHA, s. 852
ıra ıra ıra ıra	Kıyı, kenar, su kenarı, su kıyısı.		ır a	Kenar, kıyı.	A AD, s. 270 DS, C.8. VAOBÖ, s. 87 VGÇAS, s. 91; VGHA, s. 859 VGKHA, s. 40
ı gı	Koyun, keçi gibi hayvanların gübresi.		ı	Topra ı kabartmakta kullanılan gübre.	A AD, s. 244 VGÇAS, s. 90; VGHA, s. 858
ıs a ıs a	Arpacık so anı.		ıs a	Tohumluk küçük so an.	DS, C.8. VGÇAS, s. 91; VGHA, s. 860
ki i	Erkek, koca.		ki i	Ki i, adam, insan, kimse, halk, karı, kadın.	VGÇAS, s. 93; VGHA, s. 861
kom om	Koyun a ılı.		kom	A ıl, ahır.	DS, C.8. VGÇAS, s. 94; VGHA, s. 862
on u	Kom u.	on ı	on ı o na	Kom u.	VGHA, s. 862
or u un	Kur un.		or o m uru jın	Kur un.	VGHA, s. 863
köçür-	Göçürtmek, göç ettirmek.	köçür-	köçür-	Göçürtmek, göç ettirmek.	A AD, s. 260
ur a ur a	Ku ak.	ur a	ur a	Yünden bel ku a ına benzer bir nesne olup çadıra ba lanır.	VGHA, s. 866
ta ota	Oda.	ta		Oda.	A AD, s. 268 VGÇAS, s. 110 VGHA, s. 883
o rat-	U ratmak.	o ra-		Rastlamak, kar ıla mak, birle mek.	A AD, s. 267
o rı ugri	Hırsız.		o rı	Hırsız.	VMKA, s. 490-511
o run o run	Gizli.		ogrı	Gizli.	VGÇAS, s. 110 AA, s. 252
ög-	Övmek.	ö:g-	ö:g-	Övmek.	VGHA, s. 883
ögey ögek öge	Üvey.		ögey	Üvey.	VGÇAS, s. 110 VGHA, s. 883
örken	Kıldan ya da yünden yapılmı halat, urgan.		örgen	Urgan.	DS, C.9. VGÇAS, s. 111 VGHA, s. 884
örtüg	Örtü.		örtük	Bir eyin örtüsü.	VGHA, s. 884 VMKA, s. 492
örük örüg	Örgü, örgülü, saç örgüsü.		örük	Örölmü olan her nesne.	DS, C.9. VGÇAS, s. 111 VGHA, s. 884

sañ-	Sokmak, ısırmak, saplamak, batırmak.	sañ-	sañ-	Dürtmek, sokmak, yenmek.	DS, C.10. VAOBÖ, s. 88 VGÇAS, s. 117 VGHA, s. 894 VMKA, s. 497
sımk sımkçı	Kırık çıkık kırık, çıkık ba layan kimse.	Sı-		Kırmak, parçalamak.	DS, C.10. VGÇAS, s. 119
sög- sök-	Sövmek, küfretmek.	sök- sög-		Sövmek, küfretmek.	A AD, s. 276 VGHA, s. 898 AA, s. 257
suvar-	Sulamak.		suvar-	Sulamak.	DS, C.10. VGÇAS, s. 121 VGHA, s. 899 AA, s. 257
sümük sümüh sımik simüh	Kemik.	süngük	süngük	Kemik.	DS, C.10. VGÇAS, s. 122 VGHA, s. 898
tala-	Talan etmek, toplayıp götürmek.	tala-	tala-	Ya ma ve talan etmek.	VGHA, s. 907
Tam	Dam.	tam	tam	Duvar, dam, kale.	VGHA, s. 907
tamu	Cehennem		tamu	Cehennem	DS, C.10. VGÇAS, s. 127
tap-	Bulmak.		tap-	Tapmak, hizmet etmek, bulmak, yiten bir eyi bulmak, elde etmek, sezmek.	VGHA, s. 907
teg	Sadece, yalnızca.	täk täg,	tek	Tek, sadece.	VMKA, s. 506
tepiK tePpiK tePPih tePPiK	Tekme, tepme, tekme atma.		tepiK	Tepi , tepme.	DS, C.10. VAOBÖ, s. 88 VGÇAS, s. 130 VGHA, s. 909
tik tih	Dik.	tik	tik	Dik.	VGHA, s. 912 VMKA, s. 508
tik-	neyle dikmek.	tik-	tik-	Dikmek.	VGHA, s. 912 AA, s. 261 VMKA, s. 508
tike	Dilim, lokma, parça, dürtüm.		tikkü,	Parça, lokma.	DS, C.10. VGÇAS, s. 132 VGHA, s. 912
tor	Balık avlama a 1.	tor		A , balık a 1, av a 1.	DS, C.10. VAOBÖ, s. 88 VGÇAS, s. 133 VGHA, s. 914
tök-	Dökmek.	tök-	tök-	Dökmek.	A AD, s. 280 VGÇAS, s. 133 VGHA, s. 914 AA, s. 262 VMKA, s. 509
törü- töri- töre-	Türemek, artmak, ço almak.		törü- töri-	Türemek.	A AD, s. 280 A AD, s. 281 VGHA, s. 914
tüg tük	Tüy.	tü tük tüy tüü	tü	Tüy.	VGÇAS, s. 135 VGHA, s. 915 VGKHA, s. 272 AA, s. 262 VMKA, s. 510
u a	Çocuk, u ak.		u ak	Küçük, ufak.	VAOBÖ, s. 88

u a					VGÇAS, s. 136 VGHA, s. 916
ü ür- üürre-	Çocu un be i ini sallamak.		ügrü- ügrük	Sallanmak, çocu un be i ini sallama.	VGÇAS, s. 136 VGHA, s. 916
ügit- ügüt-	Ö ütmek.		ügimek ügit	Ö ütmek bu day ve benzeri eyleri ö ütme.	VGHA, s. 916
ya çı, ya i	yi, güzel, ho , hayırlı, iyilik, hayırlı i .		ya çı ya ı	yi, güzel, ho .	A AD. S. 284 VGHA, s. 920
yala uz, yalan uz yal ız yala uz yalanız	Yalnız.		yalan us yalan uz yal ız yalang uz yalnguz	Yalnız.	A AD, s. 285 VGHA, s. 920
yama	Yama, göze.		yama	Yama.	VGHA, s. 920
yassıla- yansıla-	Sözü yineleyerek alay etmek, kar ısındakini ho una gitmeyecek ekilde taklit etmek.		yasıla-	Yassılamak, yaymak, sözü açık, geni ve kinayesiz söylemek.	DS, C.11. VGÇAS, s. 140 VGHA, s. 920
yuban-	Oyalanmak, bir eyle me gul olmak, vakit geçirmek.		yuban- yuba-	Çekinmek, bırakmak. hmal etmek, yüz üstü bırakmak.	DS, C.11. VGÇAS, s. 142
yüngül	Hafif, a ır olmayan.	yingil yiril		A ır olmayan, Ciddi olmayan.	DS, C.11. VGÇAS, s. 143 VGHA, s. 923
y lin	nek, manda, koyun vb. hayvanlarda memenin süt toplanan bölümü.		y lin	Kısrak memesi, tırnaklı hayvan memesi.	DS, C.11. VGÇAS, s. 140 VGHA, s. 921 AA, s. 266
yulduz ulduz	Yıldız.		yulduz	Yıldızların genel adı.	VGÇAS, s. 142 VGHA, s. 915
yır	arkı, türkü.	yır	yır	arkı, türkü.	DS, C.11. VAOBÖ, s. 88 VGÇAS, s. 142 VGHA, s. 922
yırla-	arkı, türkü söylemek.		yırla-	arkı, türkü söylemek.	DS, C.11. VGÇAS, s. 142 VGHA, s. 922
yigirmi igirmi girmi girmi	Yirmi.	yigirmi	yigirme yigirmi	Yirmi.	VGÇAS, s. 142 VGKHA, s. 40 AA, s. 231
yu-	Yıkamak.	yu- yuy-	yu- yuy-	Yıkamak.	VGÇAS, s. 142 AA, s. 266 VMKA, s. 516
yumu an	Ku burnu türünden bir bitki ve bu bitkinin yenen meyvesi.		yumu ga	'kızılçık' veya 'güren' denilen da yemi i.	VGÇAS, s. 142 VGHA, s. 923
yi-	Yemek	yi-		Yemek.	VGHA, s. 922

SONUÇ

Van Gölü Havzası a ızlarında fonetik ve morfolojik açıdan Azerbaycan Türkçesinin belirgin bir etkisi görülür. Bu etkinin izlerini aslında ortak söz hazinesinde de görmekteyiz. Bugün Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılmayan Eski Türkçe ve Orta Türkçe dönemlerine ait birçok sözcük Van Gölü Havzası a ızları ile Azerbaycan yazı dili ve a ızlarında kullanılmaktadır. Hatta bugün Türkiye Türkçesinde kullanılmayan fakat kuzey ve do u grubu Türk lehçelerinde kullanılan bazı sözcüklerin Van Gölü Havzası A ızlarında kullanıldı ı görülür. Son yıllarda ran (Azerbaycan) a ızları ve Kerkük A zı üzerine yapılan çalı malarda bu sözcüklerin aslında Kerkük, Urmiye, Salmas a ızlarında da canlı bir ekilde kullanıldı ı görülür.

Van Gölü Havzası A ızlarında tespit etti imiz Eski Türkçe ve Orta Türkçe men eli sözcüklerin bir kısmı Türkiye Türkçesi yazı dilinde ses de i ikli ine u ramamı , eski ekilleriyle kullanılan sözcüklerdir. Bu gruptaki sözcükler birkaç grupta ele alınabilir:

- 1) Eski ve Orta Türkçe dönemlerinde sözcük ba larındaki katı-patlamalı k, ünsüzleri, Batı Türkçesinde ötümlüle erek g, ünsüzlerine dönü ürken bölge a ızlarında eski ekilleriyle kullanıldıkları görülür. Sözcük ba larındaki katı-patlamalı k, ünsüzlerinin korundu u sözcükler: köç ‘göç’, köç- ‘göç-’, köçür- ‘göçür-’.
- 2) Eski ve Orta Türkçe dönemlerinde sözcük ba larındaki katı-patlamalı t ünsüzü, Batı Türkçesinde ötümlüle erek d ünsüzüne dönü ürken bölge a ızlarında eski ekilleriyle kullanıldıkları görülür. Sözcük ba larındaki katı-patlamalı t ünsüzünün korundu u sözcükler: tik ‘dik’, tik- ‘dik-’, tük- ‘dök-’.
- 3) Eski Türkçede iç ve son ses konumundaki g, ünsüzleri bazı sözcüklerde ötümlüle ip süreklile erek , y, v ünsüzlerine dönü ürken bazı sözcüklerde tamamen eriyerek ortadan kaybolmu tur. Bölge a ızlarında söz konusu sesleri bünyesinde ta ıyan sözcüklerin eski ekilleriyle kullanıldıkları görülür: a u ‘a ı’, beg ‘bey’, döğ- ‘döv-’, eg- ‘e -’, egir- ‘e ir-’, öğ- ‘öv-’, ögey ‘üvey’, tüg/tük ‘tüy’, söğ- ‘söv-’, üğit- ‘ö üt-’, yama ‘yama’, yigirmi/igirmi ‘yirmi’, örtüg ‘örtü’, ta ‘oda’.
- 4) Türkiye Türkçesi yazı dilinde çe itli fonetik olaylar (inceltici ünsüzlerin etkisi, benze tirme, telaffuz zorlu u, ötümlüle me) neticesinde de i ikli e u rayan a a ıdaki sözcükler bölge a ızlarında eski ekilleriyle kullanılmaktadır: alma ‘elma’, berk ‘pek, katı’, göküüs ‘gö üs’, kon u ‘kom u’, or u un ‘kur un’, ur a ‘ku ak’, örken ‘urgan’, törü- ‘türe-’, yulduz /ulduz ‘yıldız’, yi- ‘ye-’.

Bölge a ızlarında tespit etti imiz Eski Türkçe ve Orta Türkçe men eli sözcüklerin büyük bir kısmı a ızlarda kullanılan fakat Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılmayan sözcüklerdir. Bu gaye ile tespit etti imiz “aba, alçi, arık, bala, banla-, ba , ba mak, bıldır, bile, biz, bitik, buy-, pırçek, çemirle-, çepiç, çibin, çigit, çim-, çömçe, dürmek, düge, degirmi, dö , emiz-, eTmeK, ePmeK, eng, eze, ada, iti, itit-, a , al , araçi, ar ı , arı-, avlu , avut, ıra , ı , ı s a, ki i ‘erkek anlamında’ kom, körpe, o rı, o run, örken, örük, sanç-, sınık, suvar-, sümük, tala-, tamu, tap-, teg, tepik, tor, ü ür- /ügür-, ya çı, yansıla- /yassıla-, yuban-, yüngül, y lin, yır, yırla-, yu-, yumu an” sözcükleri Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılmamaktadır.

KISALTMALAR

AA	: Adilcevaz A zı
A AD	: Anadolu İleri A ızlarından Derlemeler
Az	: Azerbaycan Türkçesi
C.	: Cilt
DS	: Derleme Sözlü ü
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
ET	: Eski Türkçe
s.	: Sayfa
TT	: Türkiye Türkçesi
VAOBÖ	: Van A zının Olu umu ve Bazı Özellikleri
VGÇAS	: Van Gölü Çevresi A ızları Sözlü ü
VGHA	: Van Gölü Havzası A ızları
VGKHA	: Van Gölü Kuzey Havzası A ızları
VMKA	: Van ve Merkez Köyleri A ızları

KAYNAKLAR

- 44
- ARAT Re id Rahmeti, **Kutadgu Bilig I**, Metin, VII + XXVIII Giri + 656 s., Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 1947.
- _____, **Kutadgu Bilig II**, Tercüme, XXVIII + 447 s. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1959.
- _____, **Kutadgu Bilig III**, ndeks, (Yay. Haz.: K. Eraslan, O. F. Sertkaya, N. Yüce), 565 s., Türk Kültürünü Ara tırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1979.
- ATALAY Besim, **Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi I**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1939.
- _____, **Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi II**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1940.
- _____, **Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi III**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1941.
- _____, **Divanü Lûgat-it Türk**, Dizin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1947.
- CAFERO LU Ahmet, **Anadolu İleri A ızlarından Derlemeler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1995.
- _____, **Eski Uygur Türkçesi Sözlü ü**, Enderun Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul 1993.
- Divan-i Luqat-i it-Türk Dizini**, Hazırlayan: Türk Dil Kurumu, 2003.
- GABA N Annamarie von, **Eski Türkçenin Grameri**, (Çeviren: Mehmet AKALIN), Türk Dil Kurumu, XXIII+313 s., Ankara 1988.

- 📖 GÖKÇUR Engin, **Van ve Merkez Köyleri A ızları**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamı Yüksek Lisans Tezi, Van 2006.
- 📖 _____, **Van Gölü Havzası A ızları**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamı Doktora Tezi, Elazı 2012.
- 📖 GÖNEN Mehmet Emin, **Van Gölü Kuzey Havzası A ızları**, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamı Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2003.
- 📖 GÜLENSOY Tuncer, **Köken Bilgisi Sözlü ü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.
- 📖 <http://tdkterim.gov.tr/ttas/> 12.02.2012 tarihli internet sitesi.
- 📖 <http://www.tdk.gov.tr/> 12.02.2012 tarihli internet sitesi.
- 📖 <http://www.tdk.org.tr/lehceler> 12.02.2012 tarihli internet sitesi.
- 📖 KARAA AÇ Günay, **Türkçenin Dil Bilgisi**, Akça Yayınları, Ankara 2012.
- 📖 _____, **Türkçenin Ses Bilgisi**, Kesit Yayınları, stanbul 2010.
- 📖 ÖZTÜRK rfan, **Adilcevaz A zı**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamı Yüksek Lisans Tezi, Van 2001.
- 📖 SARICA Bedri, "*Van A zının Olu umu ve Bazı Özellikleri*", İmi Ara tırmalar, S. 15, s. 71-90.
- 📖 _____, *Van Gölü Çevresi A ızları Sözlü ü*, Atlas Yayınları, Ankara 2006.
- 📖 Ü ENMEZ Emek, **Karahanlı Türkçesi Sözlü ü**, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2006.
- 📖 ZÜLF KAR Hamza, "*Van Gölü Çevresi A ızlarının Özellikleri*", Ömer Asım Aksoy Arma anı, (1978), s. 297-317.